

Анатолій Іванович Сологуб,
кандидат педагогічних наук,
член-кореспондент НАПН України,
радник директора Інституту
обдарованої дитини НАПН України
м. Київ, Україна

УДК 37.026

ДІАЛОГ У ПРОФІЛЬНОМУ КРЕАТИВНОМУ НАВЧАННІ

В статті автором здійснено спробу сформулювати сутність педагогічної системи креативного навчання, розробленої з урахуванням необхідності учебно-наукового діалогу в системі «учитель-ученик», «ученик-ученик», відміння креативного підходу від існуючих в теорії і показати його суттєві переваги як відображення прогресивних тенденцій розвитку сучасної педагогіки.

Ключевые слова: профільне навчання, педагогічна система профільного креативного навчання, креативний педагогічний підхід, діалог.

In this article the author made an attempt to formulate a differences of creative approach from another existing approaches and to show its significant advantages, that reflects the progressive trends of modern pedagogy.

Key words: professional education, pedagogical approach, creative approach.

Профільне навчання, за визначенням С. У. Гончаренко, – це вид диференційованого навчання, що передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей першокласників, створення умов їх професійного самовизначення.

У концепції креативного природничо-наукового навчання та в інших роботах сформульовано сутність креативного підходу, згідно з яким профільне навчання розглядається не просто, як навчальна, а цілеспрямована навчальна, дослідницька, винахідницька та раціоналізаторська діяльність у загальній навчальній діяльності, що сприяє формуванню креативної особистості і здатна до відкриттів, винаходів та раціоналізації. Соціальна цінність креативних особистостей, як рушій суспільно-економічного прогресу країни очевидна, а тому втілення в реальній практиці системи креативного навчання є актуальною проблемою.

Педагогічна система профільного креативного навчання розроблена на основі креативного підходу, виходячи з принципів:

- органічного поєднання змісту і організації урочної творчої (дослідницької, винахідницької) діяльності учнів з позаурочною;

- використання креативної типології навчальних занять, що відображають органічне поєднання дослідництва до винахідництва учнів.

У забезпеченні ефективності застосування педагогічної системи профільного креативного навчання необхідно дотримуватись дидактичних принципів, висвітлених в окремих публікаціях [4, 5].

Деякі з них лежать в основі діалогічної взаємодії учнів:

- впровадження в системі дослідницької, винахідницької та раціоналізаторської діяльності науково-технічної творчості вільного та керованого діалогу, дискусій, семінарів, особистих розробок;

- оцінювання навчальних досягнень учнів, як цінування, і відмова від фронтального порівняльного їх аналізу, як форми примусу і пригнічення психологічного стану [4, 5].

Втілення означених вище принципів сприяє наявності творчого психологічного клімату, захопленості пошуком суб'єктів креативного навчально-виховного процесу, системну взаємодію вчителя та учня і сприяє професійній самореалізації перших та професійній орієнтації других.

Особливу значущість у визначенні переваг креативного навчання має діалог, оскільки він у сучасному суспільстві, що здійснює поступ у демократичному становленні, є однією з більш перспективних педагогічно цінних ідей. З цієї причини діалог у навчанні є важливою формою педагогічної взаємодії учителя – учня (учня – учня) в умовах навчальної ситуації, створення міжособистісних відношень, взаєморозуміння і взаємоповаги, співробітництва і взаємодопомоги.

Психологічна цінність втілення діалогу в повсякденну освітню практику визначається тим, що він сприяє узгодженості дій суб'єктів навчально-виховного процесу, системному уникненню конфліктів у колективі, а у разі їх появи – подолання. Діалог у

педагогічній системі креативного навчання є дієвим засобом розвитку усної і писемної мови, внутрішньої, загальної та спеціальної наукової мови учнів, поглибленому розумовому розвитку та формуванню їх переконань.

У зв'язку з цим, доречно вказати, що ще стародавній філософ Сократ, в історично першому законі дидактики, визначив: народження думки учня здійснюється в умовах діалогу. На особливу увагу заслуговують дослідження: М. М. Бахтіна, П. П. Блонського, Л. С. Виготського, А. А. Ухтомського, Т. А. Флоренського, А. Ф. Коп'єва, А. У. Хараша та нашого сучасника Г. В. Дьяконова [1]. У монографії останнього «Основы диалогического похода в психологической науке и практике» глибоко висвітлені теоретико-методологічні засади діалогічного підходу у навчанні.

Теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої проблемам профільного навчання, навчально-дослідницької діяльності учнів загальноосвітніх навчальних закладів показує, що діалогу приділяється недостатньо уваги [2, 3]. Дослідження проблем практичного втілення ідей в освітній практиці, у процесі відвідування середніх закладів освіти України, показує, що стан діалогового спілкування далекий від бажаного. Достатньо часто взаємодія вчителя і учня здійснюється односторонньо, що відповідає засадам авторитарної педагогіки.

Організація навчально-наукового діалогу.

Діалог передбачає взаємодію між учителем та учнями, що виконують функції дослідника, винахідника та раціоналізатора. Останні виконують функції авторів, доповідачів, опонентів, експериментаторів, консультантів тощо. Навчально-науковий діалог здійснюється з врахуванням специфіки наукового спілкування та верховенства поваги до особистості та істини.

Щоб відобразити організацію креативного навчання нами подано таблицю поділу функцій та обов'язків учнів у процесі креативного навчання – дослідництва, винахідництва та раціоналізації.

Таблиця 1

Функції учнів у креативному навчанні

Функція	Завдання
Автор	Формулювати ідеї дослідження. Формулювати методологічну характеристику дослідження (тему, об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу, методику, результати, висновки). Написати публікацію.
Доповідач	Здійснити виступ.
Опонент	Здійснити аналіз виступу доповідача.
Консультант	Надавати консультації.
Рецензент	Писати рецензії на дослідницькі роботи.
Експериментатор	Здійснювати досліди та експерименти.

Навчання учнів виконанню різноманітних функцій здійснюється системно, починаючи з перших навчальних занять. У зв'язку з цим, використовуємо розроблені нами правила, що в письмовому вигляді надаються учням у персональне і постійне користування.

Правила для доповідача.

*З мудрості впливає здібність
приймати прекрасні рішення
і безпомилково говорити*

Демокріт

1. Повідомлення повинне складатись з трьох частин: вступу, основної частини, як доведення, та висновків.
  2. Виступ повинен бути образним і коротким, але вичерпним і відповідати літературним вимогам.
  3. Слід використовувати необхідну наочність, підготувавши її заздалегідь.
  4. Повідомлення треба аргументувати двома-трьома прикладами. Вони повинні бути яскравими і науково доречними.
  5. Виступ необхідно завершувати висновком, починаючи словами: «таким чином», «виходячи з вищевикладеного», «відповідно до сказаного» тощо.
  6. Свою мову помірно і доречно треба підсилювати жестикуляцією.
  7. Після закінчення слід повідомити: «Я закінчив».
- Частіше у педагогічній системі креативного навчання доповідачі взаємодіють з учителем, як координатором, а ще частіше – з учнями, які виконують функції опонента.

Правила для опонента.

Очі дружби рідко помиляються

Вольтер

*Хочеш бути розумним –
навчись ставити питання, уважно слухати,
спокійно відповідати і припиняти говорити,
коли нічого більше сказати*

Лафатер

1. Будь уважним і доброзичливим до доповідача.
  2. Якщо треба, постав доповідачу питання так, щоб він міг виправити свою помилку або доповнити свій виступ.
  3. Якщо доповідач допустив помилку, етично виправ її, висловлюючи це м'яко, доповни чи аргументовано запереч його судження.
  4. Підведи підсумок, відображаючи позитивне у виступі доповідача, етично вкажи на помилки та вислови побажання.
- Необхідно звернути увагу, що в організації діалогу ми уникаємо рольового поділу, що передбачає входження в образ і відповідні дії, а дотримуємось визначення функцій, ґрунтуючись на «почутті дорослості», притаманній учням основної та старшої школи і специфіці науки, техніки, медицини тощо.

Учителі, як помічники учнів-дослідників, виконують різноманітні функції і завдання, що підтверджують їх гуманістичну педагогічну свідомість та дослідницьку позицію, дослідницький стиль діяльності і відповідні знання, вміння та навички. Тому вони є тим живим зразком дослідника, винахідника і раціоналізатора, якого можуть сприймати, як приклад для наслідування.

Зважаючи на ключову роль вчителя у забезпеченні організації креативного навчання, визначено функції і завдання вчителів, як фасилітаторів у діяльності учнів (див. табл. 2).

Виконуючи функції фасилітатора, вчитель виходить з психологічної переконаності і професійної необхідності у дотриманні принципу дитиноцентризму, що

Таблиця 2

Функції вчителів-фасилітаторів у креативному навчанні

№ п/п	Функція	Завдання
1.	Філософ	Визначати філософські основи будь-яких закономірностей, явищ, законів та філософські ідеї навчально-дослідницької діяльності учнів і послідовно втілювати їх в устрій життєдіяльності навчального закладу і навчання на уроці.
2.	Фахівець галузі науки	Володіти системою наукових знань з предмета і системно вносити в оволодіння ними учнів.
3.	Психолог	Сприяти створенню творчого психологічного клімату.
4.	Валеолог	Визначати фізичний стан учнів і сприяти готовності до навчання.
5.	Організатор, координатор	Створювати умови творчого самостійного визначення і усвідомлення учнями системи наукової організації праці та координувати взаємодію учнів між собою та вчителем.
6.	Експерт	Здійснювати оцінювання, як результат навчання та визначати оцінку діяльності учнів у особистісному підході.
7.	Консультант	Надавати консультації у разі звернення учнів.

визначає учня не, як засіб, а мету педагогічної діяльності. Виходячи з цього, вчитель в аналізі та оцінюванні результатів діяльності учнів, як дослідників, винахідників і раціоналізаторів цінує будь-який результат, як успішний, етично спонукаючи учня до системного самовдосконалення засобом самоорганізації і самоосвіти.

Первинні результати дослідження.

Впровадження педагогічної системи креативного навчання сприяє інтелектуальному, творчому становленню учнів, як особистостей з розвиненим дивергентним мисленням, що виявляється у здатності до розв'язання дослідницьких та винахідницьких проблем. Учні виявляють незалежну громадянську позицію, сповідують загальнолюдські цінності, мають розвинену мову, почуття гідності, толерантності, володіють системою самоорганізації і самоосвіти та вираженої потреби у майбутній самореалізації, як самодостатні особистості

Психологічний стан учителів, їх взаємини з учнями характеризуються взаєморозумінням та оптимізмом. З вищесказаного можемо зробити висноки.

1. Проведені дослідження у середніх навчальних закладах України переконують в перспективності педагогічної системи профільного, як креативного навчання, на засадах гуманізму та дитиноцентризму.

2. Успішне впровадження педагогічної системи креативного навчання можливе за умови впровадження у дослідницькій, винахідницькій та раціоналізаторській діяльності вільного та керованого діалогу, а також форм творчої взаємодії учнів, в основі яких лежать: дискусії, семінари, особисті доробки.

3. Застосування креативної типології навчальних занять, в яких органічно поєднуються: індивідуальна, групова та колективна творча діяльність учнів, як і оцінювання навчальних досягнень, що є обов'язковою умовою успішного впровадження педагогічної системи креативного навчання.

Використані літературні джерела

1. Дьяконов Г. В. Діагностика як процес // Проблеми загальної та педагогічної психології. – Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К. : 2001. – Т. III. 42. – С. 168–174.

2. Навчально-дослідницька діяльність дітей: особливості організації, психолого-дидактичний супровід, досвід роботи, перспективи : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., Кіровоград, 16–17 квітня 2013 р. / Міністерство освіти і науки України, Кіровоградський обл. ін-т післядиплом. пед. освіти ім. В. О. Сухомлинського. – Кіровоград : ТОВ «ПОЛІМЕД-Сервіс», 2013. – 176 с.

3. Профільне навчання: теорія і практика / за ред. Липової Л. А. – К. : ВВП «Компас», 2007. – 192 с.

4. Сологуб А. І. Креативний підхід у профільному навчанні // Профільне навчання: Теорія і практика: зб. наук. праць за матеріалами методолог. семінару АПН України / А. І. Сологуб. – К. : Педагогічна Преса, 2006. – С. 132–133.

5. Сологуб А. І. Теорія і практика навчання творчо обдарованих старшокласників: Монографія / А. І. Сологуб. – К. : Інфосистеми, 2010. – 216 с.